

В.П. Плисюк
Львівський аграрний університет

РЕЗОНАНС ГОЛОДОМОРУ 1932—1933 рр. У СВІТІ

© Плисюк В.П., 2003

Розповідається про трагедію голоду 1932—1933 рр. в Україні і реакцію на неї з боку громадськості Західної України і цілого світу, зокрема такої міжнародної організації, як Ліга Націй.

У 1932—1933 рр. більшовицький правлячий режим, у відповідь на опір колективізації, вдався до небаченого у світі злочину — масового нищення, шляхом голоду, українського селянства. Як результат за один неповний рік (з осені 1932 до літа 1933) від організованого голодомору загинуло щонайменше від 7 до 10 мільйонів українських селян. Тепер ця трагедія українського народу відома широкій світовій громадськості. Відомо також й те, що голод тридцятих років не був випадковим, а штучно організованим, спрямованим проти українського народу, незважаючи на те, що комуністичні сили і їхні підспівувачі з різних країн, в тому числі й доморошені, вперто твердять й досі, що ніякого голоду взагалі не було, а якщо щось і було, то це продовольчі труднощі, викликані класовим ворогом, що дезорієнтував виробництво тощо [1].

Треба визнати, що й світова громадськість не одразу визнала наявність голодомору в Україні. Лише під час п'ятдесятиріччя цієї трагедії у західному світі появилася зацікавленість в тому, щоб вивчити причини і наслідки цієї події. У 1983 р. в США було створено спеціальну комісію Конгресу з дослідження причини голодомору в Україні, яку очолив сенатор Джеймс Мейс. Вона на основі вивчених документів і опитування свідків, зробила висновок про штучний характер голодомору. У 1986 році у Великобританії було опубліковано ще одну документальну працю — “Жнива скорботи”, автором якої був Роберт Конквест. Канадські українці з ініціативи Юрія Денисенка створили документальний фільм про трагедію. Низку документальних публікацій про голод в Україні і трагедію українського села надруковано в інших країнах Західної Європи і навіть в Австралії, в т. ч. всесвітньо відому “Чорну книгу комунізму” [2]. Так було десять років тому. Світова громадськість, як могла, віддала шану жертвам небувалої в історії людства трагедії.

А як було тоді, в 1932—1933 рр.? Як реагувала світова громадськість на голод в Україні?

Наголосимо відразу, що їй тоді було важко повірити в реальність голоду в країні, яка вважалася житницею Європи, хоча повідомлення про голод в Україні друкувалися в американській та західноєвропейській пресі. До речі, ці повідомлення передруковувалися у західноукраїнських газетах, адже своїх кореспондентів ці газети у Києві чи Харкові не мали. А радянська преса з дня на день друкувала звіти про успіхи трудящих на фронтах соціалістичного будівництва, про щасливе і радісне життя народу у більшовицькому раю. Лише у виступах ініціатора злочину Й. Сталіна та інших керівників партії можна було вловити нотки тривоги чи прямої критики місцевих комуністів за безгосподарність або примирливе ставлення до класових ворогів. Так, газета “Діло”, посилаючись на виступ Й. Сталіна, надрукований у комуністичній пресі, і коментуючи його, робить висновок, що “більшовикам не вдалося опанувати села, бо у своєму виступі Й. Сталін звинуватив комуністів у тому, що вони допустили в колгоспи куркулів, які тепер ведуть там підривну роботу зсередини,

граючи на егоїстичних інстинктах селянина...” [3]. Ця ж газета за 25 лютого 1933 р. повідомляла, що новий секретар ЦК КП(б)У П. Постишев розпорядився “негайно вернути розкрадене зерно на насіння” [4], а ті “селяни, що приховують зерно будуть розстріляні” [5]. Всі ці повідомлення передруковували західноукраїнські видання, за винятком прокомуністичних. Як правило, передруковували під рубрикою страшні вісті з Великої України. Найчастіше тут була інформація про арешти, репресії, про біду, з якою стикнулися люди на землях під більшовицьким режимом, а з 1933 року і з масовим голодом.

Вже в січні 1933 р. газета “Діло”, посилаючись на газету “Таймс” (США), повідомляла, що мільйони селян за осінь і початок зими втекли з України від голодної смерті, в пошуках хліба в сусідні республіки [6]. Та ж газета за 20 січня писала про селян-втікачів з України в Росію, яких масово завертають назад за місцем проживання, як таких, що не мають паспортів [7].

Про голод в Україні інформувала громадськість і радянська газета “Громадський голос”. У номері за 5 лютого вона писала: “Те, чого ми боялися, і про що віщували в минулім році, гірко справдилося. На Великій Україні запанував лютий голод. Хліба не можна дістати ніде. ..Залізничні переповнені людьми, що їдуть в цеї сторони, шукаючи хліба” [8]. А в номері за 11 лютого це ж видання під заголовком “Що можна бачити по тім боці Збруча?” інформує читачів, що більшовицький режим скріпив прикордонну охорону так, що пройти її практично неможливо. Тут же повідомлення про вбивство двох втікачів-перебіжчиків з підсовецької України на межі Борщівського повіту біля села Підфіліп’я [9].

Газета “Діло” за 4 лютого, посилаючись на американські джерела, повідомляє, що до Нью-Йорку прибув очевидець, який заявив, що нема де і в кого жебрати, бо ніде нема хліба. Крім того, очевидець додав, що це планове винищування селян України, яким комуністи мстять за опір колективізації [10].

У переважній більшості західноукраїнські газети лише інформували, не аналізуючи політичних причин голоду. Акцентувалося лише на фактах. Газети часто друкували також листи наддніпрянців до родичів на Західній Україні. Так, газета “Діло” від 27 лютого 1933 р. помістила листа від сестри до родичів: “Дорогі сестро і браття, не забувайте за мене, я вам колись, може, віддячу — порятуйте мене якнайскоріше, пришліть мені що-небудь... насушіть житніх або ячмінних сухарів хліба і пришліть мені пакунок... [11].

Подібні листи друкувалися в інших газетах. “Громадський голос” друкує листа від 17 березня 1933 р., в якому йдеться про канібалізм: “Нема вже ні собак, ні котів — їмо тирсу, шириться людодство” [12]. Про людодство повідомляє ця ж газета від 1 червня 1933 року, посилаючись на розповідь американського туриста, вміщену в часописі “Дейлі Ньюс”. “На вулицях Києва, Харкова, інших міст, — інформує турист, що перебував в Україні, падають люди з голоду, вмирають на очах зніяковілої людности. Цілі села стоять покинені. Тисячі “безпризорних” мандрують по Україні, шукаючи хліба” [13]. Газета пропонує українським послам до польського сейму звернутися до секретаріату Ліги Націй, до урядів і громадськості всіх культурних народів з пропозицією обговорити проблему голоду в Україні. Цю ж думку про потребу захисту народу розвиває і газета “Діло”. Вона з свого боку додає, що “не спричинили голод ні повінь, ні посуха, ні інші нещастя, а тільки божевільні експерименти сьогоднішніх керівників Червоної влади” [14].

Трагічне становище українського народу на Великій Україні сприймалося громадськістю Західної України влітку 1933 р. як трагедія, з якою треба боротися. Як результат, з ініціативи представників наукових, культурних, професійних крайових установ 16

липня 1933 року відбулася нарада, на якій було створено Громадський Комітет, що мав своїм завданням розробити план конкретної роботи. 25 липня відбувся представницький з'їзд громадських організацій Західної України, на якому було затверджено склад Громадського Комітету Рятунку України і прийнято відозву “Український народі!”, в якій лунав заклик до громадян Галичини і Волині допомагати своїм братам на Великій Україні хто чим може і як може [15].

Водночас Громадський Комітет Рятунку України (ГКРУ) звернувся до міжнародної громадськості з закликом прийти на допомогу голодуючим в Радянській Україні. “Вимирає на очах Європи великий, багатомільйонний нарід. Вимирають цілі села. Трупні голодних валяються по вулицях міст і сіл. Трапляється людоїдство” [16].

З відозвою до міжнародних жіночих організацій світу звернувся Союз Українок у Львові. Відозва відзначила, що трагедія діється серед мовчанки цивілізованого світу... “Розворуште сумління ваших чоловіків, синів, братів. Не дозволяйте людству брати на свою совість страшної відповідальності за небувалі в історії злочини червоної диктатури на Україні” [17].

Нарешті 23 вересня 1933 р. Громадський Комітет Рятунку України надіслав матеріал про голод в Україні голові Ліги Націй з проханням “внести справу голодової катастрофи перед форум Союзу Народів та спонукати його зорганізувати міжнародну допомогуву акцію в користь вигибаючого від голоду українського населення” [18].

До голови Ліги Націй звернулася і Українська Парламентська Репрезентація. Українські послы і сенатори до польського сейму та сенату не лише вимагали обговорити це питання на засіданні Ліги Націй, але й протестували проти прийняття СРСР у члени цієї міжнародної організації [19].

На трагедію українців з Великої України однією з перших відгукнулася Греко-Католицька Церква, яка на засіданні галицького єпископату звернулася до людей доброї волі у справі голоду, і була ініціатором збору пожертвувань — грошей, продуктів, скликання протестаційних віч і демонстрацій та надсилання їх резолюцій до радянського консульства у Львові [20]. На заклик пастирів відгукнулися мільйони людей. Усі українські культурні, політичні, господарські організації Західної України (крім КПЗУ) надіслали протестаційні петиції до советського уряду і Ліги Націй.

На звернення ГКРУ відгукнулася досить активно українська еміграція в Європі та Америці. Еміграція протестувала шляхом мітингів, демонстрацій перед посольствами СРСР, перед резиденціями власних урядів, вимагаючи від них рішучих дій проти антилюдського режиму. У США пройшли масові протибільшовицькі демонстрації і протести проти прийняття СРСР у Лігу Націй та дипломатичного визнання СРСР з боку США [21].

Зі співчуттям поставився до трагедії українського народу голова Ліги Націй Люввінкель (міністр закордонних справ Норвегії, що головував у цій організації). Він запропонував створити міжнародну комісію для розслідування справи і організації допомоги голодуючим [22] (29 вересня 1933 р. питання про голод в Україні обговорювалося на засіданні Ради Ліги Націй у Женеві. Однак принципової позиції західні держави щодо голоду в Україні не зайняли. Затративши дві години, для обговорення цієї “неприємної справи”, представники США, Англії, Франції та інших держав запропонували передати її на розгляд Міжнародного Червоного Хреста, не висловивши навіть свого ставлення до політики більшовицького уряду [23].

Тоді, у 1933 році, українська акція проти голодомору на міжнародній арені мала не тільки прихильників, а й впливових противників. Цьому сприяла міжнародна обстановка, що склалася у світі 1933 року — відбувалось зближення західних держав з СРСР на противагу союзу Німеччини, Італії та Японії. І все ж розгляд проблеми голоду в Україні в Раді Ліги Націй необхідно розглядати як позитивний факт. Хоча й реальної допомоги міжнародна громадськість голодуючим в Україні не подала, але сам факт її розгляду в Лізі Націй українські громадські діячі оцінювали як їх морально-політичний успіх.”Чи це не великий успіх, що справу голоду в Советах було поставлено на Женевському терені виключно площині української справи, — писала Мілена Рудницька, — та що ми примусили Раду Народів присвятити бодай одно засідання трагедії України? Хто знає режисерів і куліси женеvського театру, цей оцінить як слід українську трагедію” [24].

За винятком місцевих комуністів, практично, вся громадськість Західної України підтримала рятункову акцію, засудивши політику голодомору. Що ж стосується КПЗУ, то всі політичні сили, що об’єдналися в Громадському Комітеті осудили не тільки “грабіжницьку, обраховану на фізичне й моральне винищення українського народу політику комуністів на Україні й закликали все українське громадянство по цей бік ризької границі протиставитися місцевим агентурам московського комунізму, який є найзавзятішим ворогом самого існування української акції” [25].

Глибоко патріотичний вчинок здійснили провідні українські вчені — М. Воряк, К. Студинський, Ф. Колесса та В. Щурат, які на знак протесту проти нечуваних злочинів комуністичного режиму відмовилися від чималої зарплати в доларах, які вони одержували як академіки ВУАН. За це їх було виключено зі складу Академії і позбавлено звання академіків [26].

Зрозуміло, що протестаційний рух в Західній Україні в цілому світі особливо не вплинув на політику Сталіна. Можливо, Червоний диктатор лише скептично посміхався, відчуваючи за собою військову потугу. Але з певністю можна сказати, що з 1933 р. СРСР почав втрачати свій — до початку 30-х такий могутній, особливо серед робітничого середовища — авторитет у Європі і у всьому світі.

1. Кульчицький С. 1933 — трагедія голоду // Літературна Україна. — 1989, 12 січня.
2. Лизанчук В. Не лукавити словом. — Львів, 2003. — С. 53.
3. Більшовизм не опанував села // Діло, 1933, 19 січня.
4. Наступ Москви на Україну // Діло, 1933, 25 лютого.
5. Спеціальні комісії для контролю // Діло, 1933, 1 лютого.
6. Мільйони селян втікло з України // Діло, 1933, 6 січня.
7. Висилка селян-втікачів назад у села // Діло, 1933, 20 січня.
8. Голодні заворушення на Великій Україні // Громадський голос, 1933. — 4 лютого.
9. Що можна бачити по тім боці Збруча? // Громадський голос. — 1933 — 11 лютого.
10. Безпосередні вісти з Радянської України // Діло. — 1933 — 4 лютого.
11. Лист з Великої України // Діло. — 1933. — 27 лютого.
12. Образки з теперішнього життя на Великій Україні // Громадський голос. — 1933, 17 березня.
13. Найстрашніший злочин Кремля // Громадський голос. — 1933 — 1 червня.
14. Страшні умови життя на Великій Україні // Громадський голос — 1933 — 13 травня.
15. Український народі // Діло. — 1933. — 14 серпня.
16. До культурного світу // Діло — 1933. — 14 вересня.
17. До жінок культурного світу // Діло. — 1933. — 15 вересня.
18. Меморіал представників УГКРУ до президента Лювінкеля // Діло. — 1933. — 5 жовтня.
19. УПР в справі прийняття Сопітів до Союзу Народів // Діло. — 1933. — 19 вересня.
20. Український Греко-Католицький

Єпископат в справах подій на Великій Україні // Діло. — 1933. — 27 липня. 21. Велика українська протибільшовицька демонстрація // Діло. — 1933. — 8 грудня. 22. Голова Ради Ліги Націй в справі голоду // Діло — 1933. — 10 жовтня. 23. Козуляк М. Голодомор 1933-го і Західна Україна. — Івано-Франківськ, 1994. — С. №. 24. Рудницька М. Акція рятунку голодної України на міжнародному терені // Діло. — 1934. — 7 січня. 25. Пахоренко В. Побратимство // Літературна Україна — 1991 — 1 травня.

Є.В. Савенко

Голова Української національно-культурної автономії
“Українське товариство “Вербиченька” м. Нижнекамська (Татарстан)

© Савенко Є.В., 2003

ЧОРНА ТІНЬ ГОЛОДОМОРУ

Цю статтю я присвячую своїм дітям Анастасії та Віктору Савенкам, потомкам розкуркулених хліборобів. Під час підготовки статті вони були першими читачами і слухачами. Саме їх очі не давали мені спокою і їх зауваження були влучні та своєчасні.

Висвітлена проблема наслідків голодомору в Україні 1932—1933 рр. у контексті україно-російських стосунків. Показано, як події голодомору впливають на діяльність українських громадських організацій в Росії на сучасному етапі.

Я очолюю українську організацію “Вербиченька” у маленькому місті Нижнекамську, що у Татарстані. Товариство наше існує з 1995 року. На мої плечі лягає щоденна робота щодо згуртування людей в Українське товариство “Вербиченька”, у якій можна підтримати вогонь українського самопочуття поза межами Батьківщини.

За сім з половиною років я бачив всяких людей: добрих і поганих, розумних і дурних, працьовитих і ледачих. У нашому місті майже півтори тисячі українців, у товаристві — 74, активних, які сплачують внески, — 26. Тривалий час мене дивувала байдужість і ледачість основної маси українців. Був час, коли я активно запрошував до організації українців — знайомих, малознайомих та ледве знайомих. Мало хто з них відразу і відверто відповідав “ні”. Більшість зразу на мить спалахувала, блищали очі, але потім швидко гасли. Я нагадував про велику культуру і про велике майбутнє українського народу, говорив про Шевченка та славних козаків, але людина ховала очі і невпевнено обіцяла прийти. Я вже розумів, що не придбав співробітника та загубив доброго знайомого. Потім я припинив запрошувати. Про українську громаду у місті знають. Прийдуть ті, кому це потрібно. Але образа в душі не минула. І я почав аналізувати, чому люди відмовляються бути у складі організації?

Мені, на щастя, вдалося підібрати міцний кістяк товариства, створити розумну й діяльну Раду, об’єднати свідомих українців, які несуть на своїх плечах неймовірно